



УДК 371.14

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Шлеїна Л.І., аспірант
кафедри педагогіки та педагогічної майстерності
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті розкрито зміст понять «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», сутність компетентнісного підходу на сучасному етапі підготовки майбутніх фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі. Особливу увагу приділено розгляду зазначених термінів у соціально-педагогічному контексті. На основі теоретичного аналізу наголошено на тому, що всі запропоновані науковцями визначення не суперечать один одному, а є взаємодоповнюючими.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, критерії, сутність, особливості, здобувачі вищої освіти.

В статье раскрыто содержание понятий «компетенция», «компетентность», «компетентностный подход», сущность компетентностного подхода на современном этапе подготовки будущих специалистов во время обучения в высшем учебном заведении. Особенное внимание уделяется рассмотрению указанных терминов в социально-педагогическом контексте. На основе теоретического анализа отмечено, что все предложенные учеными определения не противоречат друг другу, а являются взаимодополняющими.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, критерии, сущность, особенности, соискатели высшего образования.

Shlieina L.I. SUBSTANCE OF COMPETENCE-BASED APPROACH IN THE HIGER EDUCATION

The content of the concepts “competence”, “competency”, “competence-based approach” was interpreted. The substance of competence-based approach at the present stage of future experts training was interpreted during training in a higher educational institution. Special attention is paid to consideration of the specified terms in a social and pedagogical context. On the foundation of the theoretical analysis it is noted that all definitions offered by scientists don't contradict to each other, and they are complementary.

Key words: competence, competency, competence approach, criteria, essence, features, applicants of higher education.

Постановка проблеми. Входження України у світовий освітній простір зумовило необхідність імплементації нової освітньої системи, яка вимагає новітніх підходів, відносин, поведінки та іншого.

Ця європейська культура склалася в добу нового часу та заснована на передачі знань, їхнього змісту. Це культура галузева, раціональна, монологічна. Результат професійної підготовки за цією кваліфікацією передбачає в здобувачів вищої освіти наявність певних професійних знань, умінь і навичок. Роботодавцям потрібна компетентність як поєднання навичок, що характерні кожному індивіду, в якому поєднані кваліфікація, здатність працювати в колективі, уміння приймати рішення й нести відповідальність за них, ініціативність, а не кваліфікація. Вища освіта повинна формувати якості ініціативності, інноваційності, мобільності, гнучкості, динамізму та конструктивності, а саме компетентного фахівця, який відповідає вимогам сучасного ринку праці.

Для підготовки компетентного фахівця необхідно застосовувати активні методи

навчання, а також технології розвитку пізнавальної, комунікативної та особистісної активності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження в системі вищої освіти свідчать про необхідність компетентнісного підходу, що і є предметом наукових досліджень І. Драча, І. Бабіна, П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гаврищак, Н. Нагорної, Н. Дворникової, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, М. Нагач, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, І. Пометун, О. Ситник, Л. Коваль, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та інших. Ученими досліджені поняття «компетентність», «компетенції», «компетентнісний підхід», а також організація навчання, що спрямована на кінцевий результат. Багато досліджень спрямовані не тільки на визначення термінів логічного апарату, а й на їхні відмінності та імплементацію в освітню діяльність, на рівень підготовки майбутнього фахівця. Імплементація та втілення компетентнісного підходу в освіті дасть змогу швидко реагувати на вимоги ринку праці.



Актуальність дослідження. Звернення уваги на покращення якості освіти змушує замислитись про те, що є результатом освіти. Світова спільнота сьогодні визначає певні компетенції, що дають можливість людині реалізуватись як фахівцю. Якщо розглядати компетентнісний підхід XXI століття, то існує методологія, яка активно впливає на професійну підготовку майбутнього фахівця. Компетентнісний підхід є ключовим і в процесі глибоких змін вищої освіти в Україні, саме тому висвітлення його основних положень у контексті вдосконалення професійної підготовки здобувачів вищої освіти є актуальною необхідністю сьогодення. Нормативним підходом до результатів сучасної професійної підготовки в міжнародній системі освіти є компетентнісний підхід. Проблемами компетентнісно орієнтованої освіти займаються такі міжнародні організації, як ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти тощо. В Україні, що інтегрується з європейським освітнім і науковим простором, відбувається динамічний розвиток і впровадження компетентнісного підходу як сучасної освітньої парадигми. Це потребує конкретизації поняття «компетентнісний підхід» у межах категоріального поля названого підходу.

У дослідженні ми розглядаємо компетентність як інтегровану характеристику особливостей особистості, результати підготовки здобувача вищої освіти для використання в певних професійних і соціально-особистісних предметних галузях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань і досвіду в певному виді діяльності. Компетенція, у свою чергу, містить знання й розуміння (теоретичне знання академічної області, здатність знати й розуміти), знання про те, як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання про те, як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті).

Постановка завдання. Мета статті визначити сутність компетентнісного підходу щодо підготовки майбутніх фахівців під час навчання у вищому непедагогічному навчальному закладі на сучасному етапі розвитку системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головними категоріями компетентнісного підходу є поняття «competency» й «competence», які в англійських джерелах часто використовуються як синоніми. Через те, що в європейських мовах відмін-

ності між цими поняттями частково згладжені, українською мовою кожне з них перекладається як словом «компетенція», так і словом «компетентність», що призводить до певної термінологічної неузгодженості, але ці поняття мають широкий обіг у буденній мові. Ми згодні з поглядом науковців, що, досліджуючи вітчизняні мовні стереотипи, вважається доцільним у контексті педагогічного дослідження використовувати термін «компетентність».

У науковій літературі не існує єдиної думки щодо понять «компетентний» і «компетенція». Щодо терміна «компетентний» у «Великому тлумачному словнику української мови» зазначено, що це той, який має достатні знання в якій-небудь галузі, у будь-чому добре обізнаний, що тямить, той, що користується певними повноваженнями, має певні права, рівноправний.

Компетенція визначається так: добра обізнаність у чому-небудь, повноваження якої-небудь організації, установи чи особи [3].

Якщо звернемось до етимологічного словника, який зазначає виникнення терміна «компетентний», то побачимо вказівку на те, що цей термін був запозичений на території Російської імперії з французької мови в середині XIX ст. А саме у французькій мові термін з'явився з латинської мови, де, маючи юридичне значення, походив від *petere* («добиватись, вимагати»). Термін «компетенція» так само з'явився з французької мови вперше в літературі та зазначається 1803 роком. Термін «компетенція» теж має юридичне значення та був запозичений із латинської мови, де його розуміли як «справедливе, правильне закінчення, повідомлення» [13].

Досліджуючи компетентність, психологічна енциклопедія приділяє увагу декільком аспектам. По-перше, належний ступінь засвоєння потрібних умінь і навичок; по-друге, – юридична відповідність; по-третє, відповідь на питання, чи повною мірою є досвідченим той або інший фахівець і навіщо бути професіоналом. Енциклопедія розкриває поняття компетентність як досить розширене, оскільки не виявляє точний рівень майстерності. Термін можна використовувати для того, щоб визначити мінімалізм, сприйняття, оптимальність або вищий рівень кваліфікації. Науковці зауважують, що компетентність визначається під час професійної діяльності, тому важко визначити чітку характеристику [11].

Головною концептуальною ідеєю формування ключових компетентностей є підготовка майбутнього фахівця, який має навички прийняття логічних рішень у соціальній,



а також у професійній діяльності, здатного до відхилення від рамок конкретної діяльності, спроможного активно реагувати на цінності постійного розвитку суспільства.

Однією з проблем, що потребує широкого обговорення, є визначення певної системи ключових компетентностей, що стає основою практичної імплементації компетентнісного підходу в освітню практику в багатьох європейських країнах.

Необхідним етапом розроблення освітньої системи (стандарту, програми, навчального плану) стає відбір і визначення основного переліку ключових компетентностей у професійній освіті.

Останнім часом терміни «компетенція» та «компетентність» широко використовуються в розвідках, що мають стосунок до виховання, навчання у вищому навчальному закладі. Під час розгляду психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури виникає складність багатомірного та неоднозначного трактування термінів «компетенція» та «компетентність».

Термін «компетентність» пояснюють досить широко: це навчальні здібності, знання та вміння (наприклад, уміння успішно навчатися), навички (комунікативні, спеціальні тощо), моральні цінності (громадянська відповідальність чи відповідальність за навколишнє середовище та інше), ставлення (скажімо, групова солідарність) [1, с. 26].

Узагальнене уявлення про компетентності як наукову категорію розглянемо на основі аналізу визначень понять «компетентність» і «компетенція», узятих із різних джерел.

Компетентність – якість людини, яка володіє загальними знаннями в конкретній сфері діяльності та позиція якої є авторитетною [3, с. 254].

Компетенція – сфера знання або практики, у якій ця особа володіє широкими, точними знаннями й досвідом практичної діяльності [3, с. 254].

Термін «компетентність» є похідним від слова «компетентний». Згідно зі словниковим визначенням слово «компетентний» (competens з лат. – відповідний, здатний) означає: 1) той, який володіє компетенцією; 2) обізнаний у певній галузі знань.

Як зазначають Є. Шишов та В. Кальней, «компетентність – це здатність діяти на основі набутих знань. На відміну від знань, умінь і навичок (що характеризуються за зразком, за аналогією), компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань. Нові підходи до змісту освіти у зв'язку з компетентностями, на їхню думку, полягають у тому, що варто

уникати «знань як соціокультурної форми, замінюючи їх на інші культурні форми. Відмовитись не від знань взагалі, а від знань «про всяк випадок», тобто перейти до іншого розуміння того, що є «знання як такі». О. Пометун компетентністю вважає спеціальний шлях структурованої (організованої) групи знань, умінь, навичок і ставлень, які здобувають у процесі навчання, що надають людині можливості визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності. [9, с. 261].

Розглядаючи поняття компетентність, Міжнародна комісія Ради Європи визначає їх як загальні або ключові вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, крос навчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання. На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають:

- спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби;

- комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Експерти Ради Європи вважають що, оволодівши відповідними компетентностями, які охоплюють певний рівень знань, умінь, ставлень, людина зможе здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурно доцільні види діяльності; ефективно розв'язувати відповідні проблеми, тобто стати фахівцем, здатним реагувати на нові запити часу.

Останнім часом науковці почали визначати компетентність як окремий підхід до навчання. Компетентнісний підхід забезпечує формування низки компетенцій, якими має оволодіти кожна людина. В останні роки вітчизняні та закордонні науковці займаються вивченням і впровадженням компетентнісного підходу в систему освіти, до того ж кожен із них пропонує своє бачення його змісту, сутності та особливостей.

Сьогодні компетентнісний підхід є втіленням інноваційного процесу в освіті. Він забезпечує формування низки компетенцій, якими має оволодіти кожен фахівець. Цей підхід безпосередньо пов'язаний з ідеєю всебічного розвитку індивіда, професіонала своєї справи, розвиненої особистості, члена колективу й соціуму. Розглядаючи поняття «компетентнісний підхід», варто дати визначення терміну «підхід» у педагогічному розумінні. У педагогіці він використовується як «поняття, що визначає стратегію дослідницької та практичної діяльності» [4, с. 90]. На думку С. Савченко, «підхід виступає як специфічна основа освітньої



парадигми, фундамент її концепції, вказує на способи побудови тієї чи іншої освітньої системи» [4, с. 90]. Підхід є тим підґрунтям, що дає змогу цілісно формувати ту чи іншу компетентність студента. В. Химинець термін «компетентнісний підхід» розглядає як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, якими мають оволодіти студенти під час навчання. Науковець також наголошує на тому, що компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в особистості здатності практично діяти й застосовувати набуті знання та досвід у різних життєвих ситуаціях [14]. На цьому наголошує і Н. Нагорна, яка зазначений підхід розглядає як такий вид змісту освіти, що не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій [8].

Позиція Н. Побірченко полягає в тому, що компетентнісний підхід потрібно розглядати не лише як засіб оновлення змісту освіти, а і як механізм приведення його у відповідність із вимогами сучасності. За такої умови відбувається переорієнтація, зміщення кінцевої мети освіти зі знань на компетентності. Науковець зазначає, що «компетентність варто схарактеризувати, як інтегральну здатність розв'язувати конкретні проблеми, що виникають у різних сферах життя. Така здатність передбачає наявність знань, якими потрібно не стільки володіти як такими, скільки володіти певними особистісними характеристиками й уміти в будь-який час знайти та відібрати потрібні знання у створених людством величезних сховищах інформації» [10, с. 41].

В. Луговий визначає характерну ознаку компетентнісного підходу, якою є формування в студентів порядку компетентностей, який, крім традиційних складових, охоплює низку додаткових особистісних якостей. Застосування компетентнісного підходу у вищій школі сприяє зближенню та злиттю академічних кваліфікацій, що надаються навчальними закладами, а також професійних кваліфікацій, що присвоюються фаховими об'єднаннями роботодавців [6, с. 55].

Узагальнюючи закордонні тенденції у вищій школі, В. Луговий визначає компетентнісну концепцію як головну у створенні європейського простору вищої освіти [7, с. 8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми компетентнісного підходу переконливо доводить, що розуміння поняття «компетентнісний підхід» не набуло

однозначності. Відсутні й загальноприйняті визначення основних понять: компетенцій, компетентностей, ключових кваліфікацій, ключових навичок.

Особливістю компетентнісної моделі навчання є не тільки спрямованість особистості на виконання певних професійних функцій, але й на інтегровані вимоги до результатів освітнього процесу.

Як концепція оцінки результативності освітньої підготовки, компетентнісний підхід спрямований на осучаснення змісту й організації освіти з метою органічної інтеграції національної системи освіти у світовий освітній простір.

Втілення компетентнісного підходу в освітній процес покликано для сприяння подолання традиційності орієнтованої освіти, актуалізації його дії та приведення до нового бачення всіх складових педагогічної системи: цінностей, цілі, змісту й технологій навчання, способів діяльності суб'єктів навчального процесу. Одночасно переосмислення змісту освіти набуття ключових компетентностей спонукає до посилення гуманістичної спрямованості освітнього процесу, концентруючи увагу на формуванні особистості людини «як самоцінності, творця й суб'єкта саморозвитку» [2, с. 89].

Проаналізувавши погляди дослідників компетентнісного підходу, можна виокремити точні ознаки цього поняття: знання та вміння, освіченість, самореалізація, усвідомлення власної значущості, оперативність, мобільність і системність знань, умінь, навичок, реалізація їх у діяльності, саморозвитку особистості та у професійній діяльності.

Сьогодні «компетентнісний підхід» є втіленням інноваційного процесу в освіту. Він забезпечує вироблення низки компетенцій, якими має оволодіти кожен фахівець.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, сучасна наука визначається стійкою тенденцією використання не тільки терміна «компетентнісний підхід», а й визначення його сутності, а отже, втілення такого підходу ґрунтуватиметься на усвідомленні того, що розвиток суспільства залежить від рівня розвитку особистості, а не від економіки. Між завданнями професійного розвитку фахівців визначено втілення компетентнісного підходу в розвиток фахової кваліфікації здобувачів вищої освіти, що передбачають необхідність переходу від кваліфікації, котру майбутній фахівець здобуває один раз і назавжди, до компетентності, яка дає змогу мобільно змінювати професійну діяльність, зумовлену соціально-економічними змінами, динамікою ринку праці.



До перспективних напрямів досліджень цієї проблематики ми відносимо подальшу роботу над визначенням місця гендерної компетентності у структурі професійної компетентності здобувача вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 26–31.
2. Вербицкий А., Ларионова О. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции. М.: Логос, 2009. 336 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
4. Загородній Ю., Митрофанов К., Соколов О. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми. К.: Генеза, 2004. 144 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за. заг. ред. О.В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. 112 с.
6. Луговий В. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: мат-ли метод. семінару. К.: Педагогічна думка, 2009. С. 5–17.
7. Луговий В. Інформація, інформаційне суспільство та інформаційна роль освіти (теоретико-методологічний погляд). Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Тенденції розвитку сучасної української освіти: філософія освітньої стратегії. 2007. Вип. 11. С. 55–60.
8. Нагорна Н. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. Виховання і культура. 2007. № 1–2 (11–12). С. 266–268.
9. Пометун О. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. С. 16–25.
10. Побірченко Н. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <http://advancedscience.org/2011/2/2011-01-02-083.pdf>.
11. Психологическая энциклопедия / Под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. 2-е изд. СПб.: Питер, 2003. 1096 с.
12. Энциклопедический словарь / под ред. проф. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева и засл. проф. Ф.Ф. Петрушевского. Лейпциг: Ф.А. Блокгауз; СПб.: И.А. Ефрон, 1890. Т. VIIа. 1892. 952 с. Т. XVа. 1895. 960 с.
13. Этимологический словарь. Т. II. Вып. 8 (К) / под ред. Н.М. Шанского. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. 470 с.
14. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.